

תוכן עניינים

1	שער א': כללי
1	פרק א': פירוש המונח "צוואה" ומדוע חשוב לערוך צוואה
1	1. כללי
4	2. מדוע חשוב לערוך צוואה?
7	פרק ב': החופש לצוות - סעיף 27 לחוק הירושה
7	1. כללי
8	2. הוראת צוואה השוללת או מגבילה את זכות המצווה לשנות
10	3. הורשה או שלילת הורשה בדרך של הסכם ממון
13	פרק ג': הצוואה מעשה אישי - סעיף 28 לחוק הירושה
15	פרק ד': מסירת קביעה וסמכות בחירה - סעיף 29 לחוק הירושה
19	פרק ה': פירוש הצוואה - סעיף 54 לחוק הירושה
35	פרק ו': האם ניתן לתבוע זכויות על-פי צוואה בהיעדר צו קיום צוואה
39	פרק ז': טענת חסיון כאשר עסקינן במחלוקת בין יורשים אפשריים
45	פרק ח': דרך המלך לקיומה של צוואה, בהגשת המקור
53	פרק ט': נטלי הוכחה בדיני צוואות
53	1. הכלל
54	2. החרג
54	3. צוואה בכתב יד
54	3.1 התאריך שנרשם אינו נכון ואינו תואם את מועד חתימת הצוואה
55	3.2 כאשר מדובר בצוואה בכתב יד, מוטל על המבקש לקיימה נטל הראיה להוכיח, למעלה מכל ספק, כי מדובר במסמך שנכתב כולו בכתב ידו של המצווה
58	3.3 חוות-דעתו של המומחה לכתבי יד לא סיפקה מענה לשאלה האם המסמך נכתב על-ידי המנוח
60	4. צוואה בעדים
60	4.1 היעדר תרגום בפועל של הצוואה
61	4.2 היעדר הצהרתו של המנוח "זו צוואתי"
62	4.3 הטענה לפיה, לא נרשם בגוף הצוואה כי זו הוקראה למנוח בשפה המובנת לו
62	4.4 האם יש להעביר את נטל השכנוע להוכחת אמיתות תוקפה של הצוואה על כתפי התובעת מאחר שהמנוח לא ידע לקרוא עברית ואף היה עיוור בעת עריכת הצוואה?
63	4.5 חסר של הצהרת המצווה שזו היא צוואתו וחסר של אישור העדים הוכר כפגם צורני וככזה המעביר את נטל השכנוע אל מבקש הקיום
64	64

4.6 פגמים צורניים בהצהרת העדים - "זו צוואתי", השוני בכתב ידה של המנוחה בכתיבת התאריך אל מול חתימתה	66
4.7 לא צויין על פני הצוואה, כי הצוואה הוקראה למנוחה	67
4.8 על גבי הצוואה קיימת אי-התאמה בין התאריך הלועזי לבין התאריך העברי, העברת נטל ההוכחה, אי-התייצבותה של הנתבעת	68
5. צוואה בפני רשות	70
5.1 היעדר אישור רפואי	70
5.2 אי-צירוף מסמך רפואי	72
6. השפעה בלתי-הוגנת	72
7. צוואה לטובת מי שערך אותה או היה עד לעשייתה או לקח באופן אחר חלק בעריכתה	76
שער ב': סוגי צוואות	77
פרק א': כללי	77
פרק ב': צוואה בכתב יד - סעיף 19 לחוק הירושה	79
פרק ג': צוואה בעדים - סעיף 20 לחוק הירושה	83
1. כללי	83
2. העדת עדי הצוואה	87
3. קטין ומי שהוכרז פסול-דין	88
3.1 כללי	88
3.2 מה דינה של צוואה שהעד שנכח בעשייתה הוכרז רטרואקטיבית כפסול-דין?	88
4. הלכה למעשה	88
פרק ד': צוואה בפני רשות - סעיף 22 לחוק הירושה	101
1. כללי	101
2. דין נוטריון כדין שופט	105
2.1 כללי	105
2.2 "מאושפז בבית חולים", "מרותק למיטתו" - תקנה 4(ה) לתקנות הנוטריונים	109
2.3 האם יש תוקף לצוואה תלויה באופן שבו הנוטריון תפס את עצמו במעמד אישור הצוואה ואם לאו?	110
2.4 מה דינה של צוואה בפני רשות שעשתה מנוחה בפני נוטריון, אשר היה אחי בעלה המנוח?	111
פרק ה': צוואה בעל-פה - שכיב מרע, מי שרואה עצמו, בנסיבות המצדיקות זאת, מול פני המוות - סעיף 23 לחוק הירושה	115
פרק ו': צוואות הדדיות - סעיף 8א לחוק הירושה	127
1. כללי	127
2. הדין הישן	128

3. תיקון מס' 12 לחוק הירושה מיום 19.07.05 - סעיף 8א לחוק הירושה	129
3.1 כללי	129
3.2 האם קיומה של צוואה הודדית משותפת, עליה חתמה המנוחה יחד עם הנתבע שולל את תוקפה של הצוואה מאוחרת, אשר הוראותיה מנוגדות להוראות הצוואה ההודדית?	133
4. דוגמאות לצוואות משותפות/הודדיות שהגיעו לכותלי בית-המשפט	136
פרק ז': מעין צוואה - ידועים בציבור	151
1. מבוא	151
2. האם ניתן לבטל את זכות הירושה של הידועה בציבור היונקת את מעמדה מהדין, מכוח הסכם בלבד ושלא על דרך צוואה?	155
2.1 עניין פלונית נ' פלוני	155
2.2 עניין בלאו	160
2.3 עניין בר נהור	160
2.4 עניין פלונית ואח' נ' אלמונית	161
2.5 דעות מלומדים	165
שער ג': עילות ופגמים בצוואה	167
פרק א': כשרות לצוות - סעיף 26 לחוק הירושה	167
1. כללי	167
2. קטין	170
3. פסול-דין	171
4. צוואה שנעשתה בשעה שהמצווה לא ידע להבחין בטיבה של צוואה	172
4.1 כללי	172
4.2 למרות מצבו הבריאותי הירוד של המנוח, בהיעדר ראיה רפואית נכון למועד עריכת הצוואה - לא עלה בידי התובעים להוכיח כי המנוח לא היה כשיר מבחינה קוגניטיבית לערוך צוואה	177
4.3 צוואה בעדים	180
4.3.1 לעת עריכת הצוואה המנוחה סבלה מירידה קוגניטיבית קלה, אולם הדבר לא פגם ביכולותיה של המנוחה ליצור קשר עם הסביבה, להביע את רצונותיה ולהבין את משמעות עריכת הצוואה	180
4.3.2 המנוח סבל מכאבים עזים ומצבו הגופני היה ירוד בשל מחלתו, אולם נתונים אלו לא בהכרח מצביעים על מצבו הקוגניטיבי וצלילותו של המנוח לחתום על צוואתו	184
4.3.3 בהתאם לחוות-דעת מומחה מטעם בית-המשפט, ולכלל המסמכים הרפואיים שהוגשו ולעדויות שנשמעו, קבע בית-המשפט כי המנוחה לא היתה כשירה לערוך צוואה במועד עריכתה	186

4.3.4	הנתבעת נמנעה מלהציג חוות-דעת רפואית מטעמה ומשוויתרה הנתבעת על הגשת חוות-דעת רפואית, למעשה אין ביכולתה להוכיח עניין שברפואה, ובכלל זה כשירותה של המנוחה	189
4.4	צוואה בפני נוטריון	191
4.4.1	במועד עריכת הצוואה, האפשרות לפיה היתה המנוחה חסרת כשרות לצוות בעטיו של מצבה הקוגניטיבי ומשכך "לא ידעה להבחין בטיבה של הצוואה", מסתברת יותר מהאפשרות שהיתה לה כשרות לצוות	191
4.4.2	הנתבע לא הרים את הנטל הראייתי המושת עליו, ולא הוכיח, כי המנוח "לא ידע להבחין בטיבה של צוואה"	194
4.4.3	הנתבע לא העמיד ולו ראייה אחת שיש בה כדי לסתור את ממצאי חוות-דעת המומחה בנוגע לכשרותה של המנוחה לערוך את צוואת 2012	196
4.5	צוואה בכתב יד	198
4.5.1	לא ניתן לנתק את האופן שבו כתב המנוח את התאריך לבין סוגיית צלילות דעתו של המנוח לערוך צוואה	198
4.5.2	בנסיבות המקרה, המסקנה היא, כי היו לכאורה מועדים בהם המנוח לא היה כשיר לערוך צוואה. כאשר הנתבעת אינה מנדבת פרטים אינה מבהירה מתי בדיוק קיבלה את הצוואה השניה, לא ניתן לבדוק מה היה מצבו של המנוח בעת שחתם על הצוואה והאם ידע להבחין בטיבה	200
5	חולה נפש	202
	פרק ב': אונס, איום, השפעה בלתי-הוגנת, תחבולה או תרמית - סעיף 30 לחוק הירושה	205
1	מבוא	205
2	אונס ואיום	206
2.1	כללי	206
2.2	יש לבטל את הצוואות המאוחרות, מהנימוק שאלו נערכו באיום ובכפייה, אשר לא פסקו עד פטירת המנוחה	207
3	השפעה בלתי-הוגנת	211
3.1	כללי	211
3.2	המבחנים להוכחת השפעה בלתי-הוגנת	214
3.3	הלכה למעשה	218
3.3.1	במקרה דנן חסר היסוד של ניצול המנוחה בשל חולשתה	218
3.3.2	במקרה דנן, לא התקיימה מערכת יחסים של תלות יסודית ומקיפה המקימה את החזקה העובדתית של השפעה בלתי-הוגנת	218

3.3.3	נקמנותו של המנוח באחיינית כפי שבאה לידי ביטוי בצוואה המאוחרת, אינה מהווה ראיה להשפעה בלתי-הוגנת	219
3.3.4	צוואה הדדית - הועלתה הטענה לפיה התובעת גרמה למנוח לכתוב צוואה לטובתה - הטענה נדחתה	219
3.3.5	התובעת ניצלה את השפעתה על המנוח בין באופן ישיר ובין בתחבולות על-מנת להניע את המנוח לערוך צוואה המזכה אותה ברוב רובו של רכושו של המנוח	221
3.3.6	צוואה בפני רשות - הנסיבות אשר אפפו את החתימה על הצוואה האחרונה, במועד בו נחתמה, נגועות במימד של אי-הגינות באופן שמעיד כי ההשפעה של המערערת על המנוח אינה בבחינת השפעה לגיטימית, כי אם השפעה בלתי-הוגנת	225
3.3.7	צוואה בעדים - אין ממש בטענת הנתבע לפיה בעצם העובדה שהמנוחה ביקשה לשנות את צוואתה הקודמת ולערוך צוואה חדשה במסגרתה ציוותה את עזבונה לחמשת ילדיה בחלקים שווים כדי להעיד על השפעה בלתי-הוגנת	231
3.3.8	צוואה בעדים - נסיבות המקרה לא עוררו כל ספק אשר לאמיתות הצוואה ורצונו החופשי של המנוח לחתום על הצוואה	234
3.3.9	הנתבעת טענה שבמועד עריכת הצוואות לא היה המנוח עצמאי, הן מבחינה פיזית והן מבחינה פסיכולוגית, הן בשל ניתוק קשריו עם אנשים אחרים, הן בשל מכירת דירת המנוח והפקדת כספים לחשבון המשותף של המנוח ושל התובע והן בשל מעורבות אינטנסיבית בכספי המנוח	235
3.3.10	צוואה בעדים - המצווה היתה נתונה להשפעה; למבקשת היתה האפשרות להפעיל השפעה בלתי-הוגנת; למבקשת היו האמצעים להפעיל השפעה בלתי-הוגנת; הצוואה נחזית להיות תוצאה של השפעה בלתי-הוגנת	237
3.3.11	צוואה בעדים - התקיימו בין המנוחה לתובעת יחסי אמון מיוחדים של "הורה וילדו". יחד-עם-זאת, התובעת הרימה את הנטל הראייתי המושת עליה, והוכיחה כי לא היתה מצידה כלפי המנוחה כל השפעה בלתי-הוגנת	240
3.3.12	צוואה בכתב יד - טענות הנתבע בנוגע לקיומה של השפעה בלתי-הוגנת התבססו בעיקרן על השערות, חשדות ואף לעיתים לקו בחוסר היגיון ו/או סבירות	241
3.3.13	צוואה בפני נוטריון - לנוכח התשתית הראייתית הדלילה שהונחה בפני בית-המשפט נקבע כי הנתבע לא הצליח להרים את הנטל להוכיח השפעה בלתי-הוגנת של התובע על המנוחה	243
3.3.14	צוואה בעדים - הרצון להכיר טובה הינו אנושי ומובן והוא איננו מלמד כשלעצמו על קיומה של השפעה בלתי-הוגנת	245

3.3.15	צוואה בפני נוטריון - טענה המתנגדת כי המבקשת הפעילה לחצים והשפיעה השפעה בלתי-הוגנת על המנוחה - דחייתה.....	248
3.3.16	צוואה בפני רשות - המתנגדים לא הניחו כל תשתית ראייתית לביסוסה של השפעה בלתי-הוגנת.....	250
3.3.17	צוואה בעדים - בנסיבות המקרה, סבר בית-המשפט כי אף לא אחד מן המבחינים להשפעה בלתי-הוגנת מתקיים.....	251
3.3.18	צוואה בעדים - יש להבחין בין סיוע יומיומי לבין סיוע הקשור לצוואה.....	255
3.3.19	צוואה בעדים - בית-המשפט דחה הטענה בדבר השפעה בלתי-הוגנת בקובעו, כי מחומר הראיות עולה כי גם ליקויי הראיה של המנוחה לא היו כאלה שמנעו ממנה תיפקוד.....	257
3.3.20	צוואה בעדים - במקרה הנדון המתנגדת לא הניחה כל תשתית עובדתית כי הצוואה המאוחרת נערכה תוך ניצול תלותו, חולשתו וחוסר יכולתו של המנוח.....	262
3.3.21	צוואה בעדים - בית-משפט קמא קבע כי לא הייתה השפעה בלתי-הוגנת בעריכת הצוואה - הערעור נדחה.....	264
4.	תחבולה ותרמית.....	266
5.	טעות.....	267
6.	טעות בעובדה.....	273
7.	טעות במניע.....	273
8.	טעות שבדין.....	274
9.	חולה נפש.....	274
275	פרק ג': אי-ביטול של צוואה פגומה - סעיף 31 לחוק הירושה.....	
279	פרק ד': צוואה סתומה - סעיף 33 לחוק הירושה.....	
1.	כללי.....	279
2.	צוואה בכתב יד.....	282
2.1	אין בצוואה כל הפניה לרשימת הצאצאים שמתוכה יש לבחור זוכים. המנוחה איננה קובעת בין מי יש לחלק את אותה ירושה.....	282
2.2	הגשת שלושה תרגומים שונים, משפטים שלא מהווים הנחלה, היעדר הענקה, אין ציון מיהם הזוכים או היורשים.....	285
3.	הוראה שהינה בלתי-אפשרית.....	286
4.	כאשר אין להסיק באופן מפורש כי רצונה של המצווה הוא לבחור יורשים מבין כל אותם שמות שבאו לידי ביטוי במסמך או להסיק כי כל אחד מבין המוזכרים בצוואה יקבל מנה זהה למשנהו, הרי שאין מנוס אלא מלקבוע כי הצוואה הינה צוואה סתומה ודינה בטלות.....	288
5.	האם מזכירות בית-המשפט נכנסת בגדרה של "רשות"?.....	289
פרק ה': צוואה בלתי-חוקית, בלתי-מוסרית, בלתי-אפשרית ונוגדת את תקנת הציבור - סעיף 34 לחוק הירושה.....		291
1.	כללי.....	291

2.	הוראת המצווה פסולה מכיוון שיש בה התנאה על הוראת חוק קוגנטית, שבלתי-ניתנת להתנאה	292
3.	יש לאמץ פרשנות מרחיבה של הצוואה - הצוואה חלה על נכס אחר שנקנה תמורת הנכס שנמכר	293
4.	צוואה בעדים	294
4.1	סעיף 4 לצוואה נוגד את החוק, המוסר והנורמות החברתיות-מוסריות	294
4.2	נדחתה הטענה כי הצוואה בלתי-חוקית מאחר שהיא מורה על הורשת משק חקלאי שאינו בר הורשה	294
פרק ו': צוואה לטובת מי שערך אותה או היה עד לעשייתה או לקח באופן אחר חלק בעריכתה - סעיף 35 לחוק הירושה		
299	כללי	299
2.	צוואה המזכה את "מי שערך אותה"	302
3.	"עד לעשייתה"	302
4.	"לקח באופן אחר חלק בעריכתה"	302
4.1	כללי	302
4.2	צוואה בעדים	304
4.2.1	הוכח כי התובעת הסיעה את המנוח לעורך-הדין בעת עריכת הצוואה וכן כי נטלה אישור רפואי לצורך עריכת הצוואה - האם פעולות אלו יש כדי לבסס מעורבות פסולה?	304
4.2.2	צוואה בעדים - חלקו של המשיב 1 בעריכת הצוואה הסתכם בהסעת אמו למשרד עורכי-הדין ושהיה בחדר סמוך בעת החתימה - האם יש בכך כדי מעורבות יתר?	307
4.2.3	צוואה בעדים - במועדים המשמעותיים לעריכת הצוואה התובעת 2 לא היתה נוכחת ביחד עם המנוחה ונוצר קשר ישיר בין המנוחה לבין עורך הצוואה והעד לצוואה	308
4.2.4	המבקשת היתה מעורבת, יוזמת והרוח החיה מאחורי עריכת הצוואה על-ידי המנוחה	310
פרק ז': זיוף צוואה		
פרק ח': אי-התקיימותם של מרכיבי היסוד הדרושים להוכחת צוואה בעל-פה		
323	הדין	323
2.	האם המנוח היה כשיר לערוך צוואה והאם היה בדברים שאמר משום גמירות דעת לצוות? - שאלות מקדמיות	323
3.	רישום, חתימה והפקדה כאמור ייעשו ככל האפשר בסמוך לאחר שניתן לעשותם	325
3.1	מקרים שאינם עומדים בדרישות סעיף 23 לחוק הירושה	325
3.2	מקרים שעומדים בדרישות סעיף 23 לחוק הירושה	325
4.	האם המנוח היה שכיב מרע?	326

5.	רישום מדוייק.....	331
6.	דברי המנוח בבית-החולים כי יעשה צוואה בכתב לאחר שישתחרר.....	334
7.	אי-התקיימותם של התנאים הקבועים בסעיף 23 לחוק הירושה.....	335
	פרק ט': פסלות לרשת - סעיף 5 לחוק הירושה.....	341
	שער ד': קיום צוואה על-אף פגם או חסר בצורתה.....	349
	פרק א': קיום צוואה על-אף פגם או חסר בצורתה - סעיף 25 לחוק הירושה.....	349
1.	כללי.....	349
2.	סעיף 25 לחוק הירושה לא נועד ליצור דרך חדשה של עריכת צוואה, אלא מאפשר קיום צוואה על-אף פגם או חסר בצורתה.....	353
3.	צוואה בעדים - דוגמאות.....	356
3.1	היעדר תאריך, היעדר הצהרת המנוח בפני העדים.....	356
3.2	אי-ציון הקראת הצוואה למצווה.....	356
3.3	הצוואה לא הוקראה למנוח וגם לא תורגמה למנוח כלשונה.....	357
3.4	בית-המשפט הגיע למסקנה, כי שני העדים לצוואה לא היו מודעים לתוכן הצוואה, וכי השניים לא ווידאו עם המנוחה שתוכן הצוואה אכן משקף את גמירות דעתה ואת רצונה. פגמים אלה אינם פגמים צורניים שניתן להתגבר עליהם באמצעות סעיף 25(א) לחוק הירושה.....	357
3.5	הצוואה הובאה בפני שני עדים, חרף חסרונה של חתימה אחת - הפגם של חוסר בחתימת עד, ניתן לתיקון.....	363
3.6	פרשנות לפיה יש להבדיל בין פגם לפגם מבחינת חומרת פגמתו הרעה תוך בחינת חומרתה, בהתייחס לסוג הצוואה בה נפל אותו פגם - בכל הנוגע למידת השכנוע הנדרשת בסעיף 25 לחוק הירושה והפעלת שיקול-הדעת של בית-המשפט בהפעלתו - הינה פרשנות ראויה ומתונה יותר, המתאימה עצמה לנסיבות המיוחדות של המקרה הנדון.....	366
3.7	אין כל פגם בכך שהמנוחה חתמה אחרי חתימת העדים.....	371
3.8	בהיעדר שני עדים או בהיעדר של אחד מהשניים, לא ניתן לקיים את הצוואה.....	373
3.9	בצוואה אין אישור של העדים, בחתימת ידם על פני הצוואה, שהמצווה הצהיר בפניהם שזו צוואתו.....	377
4.	צוואה בכתב יד - דוגמאות.....	382
5.	צוואה בעל-פה - דוגמאות.....	387
6.	צוואה בפני נוטריון - דוגמאות.....	388

6.1	אין חולק, כי האם לא קראה בפני הנוטריון את הצוואה בהיעדר יכולת לקרוא בשפה העברית. אין גם כל חולק, כי כל יתר הדרישות על-פי החוק לרבות ההקראה על-ידי הנוטריון בשפה העברית, אותה היא כן הבינה - הרי שברור על פניו כי הקראה זו (של המנוחה בפני הנוטריון) לא התקיימה בפועל - ספק רב, אם המדובר בכלל בפגם, ולכל היותר פגם זה ניתן לריפוי, באמצעות סעיף 25 לחוק הירושה.....	388
6.2	משנקבע, כי הצוואה לא הוגשה לרשות על-ידי המצווה עצמו, אין תחולה לסעיף 25(ב)(3) לחוק הירושה המאפשר לבית-המשפט לתקן פגם בצוואה.....	401
6.3	האישור הנוטריוני נעשה רק כחצי שנה לאחר שהצוואה נערכה ולאחר פטירת המנוחה.....	409
6.4	חוסר התאמה בין תאריך הצוואה לתאריך האישור.....	421
פרק ב': טעות סופר, טעות בתיאורו של אדם או של נכס, בתאריך, במספר, בחשבון או כיוצא באלה		
425	425
1.	כללי.....	425
2.	פרשנות צוואה על-פי אומדן כוונת המצווה חלה רק כאשר לשון הצוואה איננה ברורה - הערעור נדחה.....	428
שער ה': ביטול צוואה על-ידי המצווה		
441	441
פרק א': ביטול על-ידי המצווה		
441	441
1.	מבוא.....	441
2.	"ביטול במפורש באחת הצורות לעשיית צוואה".....	441
3.	"השמדת הצוואה".....	443
4.	ביטול מכללא.....	445
5.	ביטול הביטול.....	445
6.	המנוחה לא ביטלה את הצוואה על-ידי השמדתה (או על-ידי אחת הדרכים האחרות שבחוק) - הערעור נדחה.....	446
7.	האם ניתן, לצורך מתן תוקף לביטול הצוואה, לעשות שימוש בהוראות סעיף 25(א) לחוק הירושה?.....	454
8.	הדרישה, כי הצוואה תתורגם למנוח שלא מבין את שפת הצוואה, הוכרה בפסיקה כדרישה מהותית.....	463
פרק ב': ביטול מקצת הצוואה		
471	471
1.	כללי.....	471
2.	אמירה של אדם, המדווחת על כך שהוא ביטל צוואה, איננה מהווה ביטול של אותו מסמך - הערעור נדחה.....	474
שער ו': דוגמאות כתבי בי-דין		
487	487
פרק א': צוואה בכתב יד		
1.	התנגדות לבקשה לצו-קיום צוואה - צוואה בכתב יד.....	487
2.	סיכומים מטעם המתנגדת בבקשה לצו קיום צוואה (בכתב יד).....	496

פרק ב': צוואה בעל-פה 527

1. התנגדות לבקשה לצו-קיום צוואה (בעל-פה) 527

2. סיכומים מטעם המתנגדת בבקשה לצו קיום צוואה (בעל-פה) 538